

vrijednosne orijentacije i politika u odnosu na poljoprivrednu proizvodnju

mr duško sekulić

62

—→ Proučavanje vrijednosnih orijentacija ima višestruko značenje za proces planiranja. Vrijednosne orijentacije pojedinih društvenih grupa, osobito ako se dovedu u vezu sa »ponderima« koje te grupe imaju u sistemu socijalne akcije, mogu nam ukazati na postavljanje ciljeva, tj. ako se bavimo analizom procesa planiranja one nam mogu ukazati kakvi će i koji biti ciljevi plana.¹ Naravno ovakva uloga vrijednosti pretpostavlja određenu poziciju sociologije kao znanstvene discipline izučene izvan samoga toka socijalne akcije i postavljene u poziciju »objektivnog« promatrača sa strane. Ono što je mnogo realniji zadatak sociologije jest da polazeći od definiranih ciljeva plana pokuša utvrditi gdje se mogu očekivati otpori (manifestni ili latentni, svjesni ili nesvjesni, kolektivni ili individualni) realizaciji definiranih ciljeva. Naravno korak dalje bio bi da i sami ciljevi plana budu definirani tako da odgovaraju osnovnim vrijednosnim orijentacijama svih društvenih grupa, a da konfliktne sfere budu maksimalno vidljive, tako da proces dogovaranja i sporazumijevanja bude koncentriran upravo na područja gdje možemo očekivati neslaganje među akterima društvene akcije.

Ovim ulazimo u sferu operacionalno definiranih ciljeva akcije (u našem slučaju plana) koji naravno ne proizlaze direktno iz vrijednosnih orijentacija. Vrijednosti shvaćamo kao dublje orijentacije u društvenoj svijesti koje su relativno sporo promjenljive. »Vrijednost je pojam, eksplicitan ili implicitan, karakterističan za pojedinca ili za grupu, a poželjenome, koji utječe na izbor ciljeva i sredstava akcije«.²

Zbog općenitosti koje karakteriziraju vrijednosti, iz njih ne možemo direktno zaključivati o konkretnim ciljevima akcije, kao što je vrlo teško iz operativnih ciljeva direktno zaključiti o vrijednosti koja im stoji kao podloga. Naime iz svake vrijednosne orijentacije može biti izvučeno više ciljeva konkretne akcije. Ciljevi akcije mogu biti međusobno kontradiktorni, i to iz najmanje dva razloga: u prvom redu zbog općenitosti vrijednosti što dopušta da konkretni ciljevi budu sukladni s vrijednosti, ali u konkretnoj operativnoj sferi međusobno kontradiktorni (nije vrijednosno kontradiktorno ako se istovremeno zalažemo za rasterećenje privrede i za povećanje izdataka za školstvo, zdravstvo itd., iako je to operacionalno kontra-

diktorno); drugo, ciljevi se definiraju kao kompromis među različitim vrijednosnim orijentacijama, i to ne samo zbog toga što su oni kompromis među grupama koje su nosioci različitih vrijednosnih orijentacija nego i zato što se različiti vrijednosni sistemi istovremeno prelamaju u istim društvenim grupama.

Tako smo na jednom drugom mjestu utvrdili³ da u jugoslavenskom društvu možemo identificirati najmanje tri osnovna vrijednosna kompleksa koji istovremeno (u kombinacijama koje daju različit ponder svakome od njih) djeluje na operacionalizaciju eksplicitnih ili implicitnih ciljeva u raznih društvenih grupa. Ti kompleksi su tradicionalne vrijednosti (koje su opet međusobno značajno različite u različitim regijama, s obzirom na izuzetnu kulturnu heterogenost jugoslavenskog društva,⁴ te vrijednosni sistem karakterističan za suvremenu industrijsku civilizaciju, kao i onaj vrijednosni kompleks što se vezuje uz socijalističku ideologiju.

Zbog ove kompleksnosti fenomena kojega nazivamo vrijednosti, njegova identifikacija u pojedinaca ili grupa malo nam što može reći o tome kako će konkretne grupe definirati svoje konkretne ciljeve, ali nam ipak može nešto reći o generalnom smjeru u kojemu će se kretati definiranje tih ciljeva. Stoga nam vrijednosti pojedinih društvenih grupa mogu objasniti njihovo ponašanje — bilo u smislu definiranja nekih ciljeva akcije ili u smislu pružanja otpora; identifikacija polja konflikata također je uvjetovana dijagnozom vrijednosnog sistema nekog društva.⁵ Problem koji će nas ovdje zanimati jest — **kako je vrijednosni sistem vezan i na koji način djeluje na onaj društveni supstems koji je vezan uz poljoprivrednu proizvodnju.**

U prvom redu poći ćemo od ciljeva plana, tj. onoga njegova dijela koji se odnosi na poljoprivredu, te vidjeti koliko je realizacija tog plana u skladu s vrijednosnim orijentacijama nepoljoprivrednog stanovništva prema ciljevima razvoja poljoprivrede, što nam onda omogućava dijagnozu potencijalnih polja konflikata. Pomoću ovoga istraživanja želimo dobiti odgovore o konkretnim problemima:

I. koje su vrijednosne orijentacije relevantne za osnovnu orijentaciju u poljoprivrednoj proizvodnji

- a) ukupne populacije,
- b) različitih kategorija poljoprivrednika,
- c) nepoljoprivrednog stanovništva.

Ako dobijemo razlaze u b i c populaciji, to nam može ukazivati na potencijalna područja konflikata osobito oko alokacije resursa. Ta-

1) O ulozi analize vrijednosti u procesu planiranja vidi D. Sekulić: »Društveno planiranje i vrijednosti«, *Revija za sociologiju*, Zagreb, 1977, br. 1.

2) K. Kluckhohn: »Value Orientation in the Theory of Action«, u T. Parsons-Shils: **Towards a General Theory of Action**.

3) D. Sekulić: »Vrijednosti kao faktor organizacionog ponašanja«, *Sociologija*, Beograd, 1976, br. 3/4.

4) D. Rihtman-Auguštin: »Samoupravljanje kao kulturno-antropološki fenomen«, *Naše teme*, Zagreb, 1970, br. 1.

5) Jedan takav pokušaj vidi u radu V. Rus: »Vrijednosti kao dijagnostički instrument društvenih sistema«, Studijska grupa »Čovjek i sistem«, Zagreb, IDIS, 1976. (umnoženo kao rukopis).

kođer nam je bitna sukladnost vrijednosnih orijentacija svih ovih grupa s ciljevima plana i politike u odnosu prema poljoprivrednoj proizvodnji. Nesukladnost bilo koje od ovih grupa ili bilo koje od njih znači potencijalni otpor provođenju proklamiranih ciljeva u djelo.

II. Da li postoje neke individualne determinante koje uvjetuju pojavljivanje različitih vrijednosnih orijentacija?

III. Postoji li određena povezanost među stavovima koja bi ukazivala na konzistentne obrasce koje bismo nazvali latentnim vrijednostima, sa određenim reperkusijama na operacionalnom planu (konzistentnost u odnosu na određenu vrstu ekonomske politike i sl.).

Istraživanje je provedeno 1975. godine na reprezentativnom uzorku slovenske populacije (2.014 ispitanika), a proveo ga je Institut za sociologiju i filozofiju u Ljubljani u okviru projekta **Vrednote i planiranje društvenog razvoja**.

I.

Analizirat ćemo najprije neke osnovne percepcije o sadašnjem vrijednosnom stanju. Reprezentativni uzorak slovenske populacije nije podijeljen po načinu percipiranja sadašnjeg stanja dominantne privredne strukture. Naime, 37,0% ispitanika slovenske populacije smatra da je slovenska privreda izrazito mješovita (industrijska, turistička i poljoprivredna), 24,0% ih smatra da je pretežno industrijska, a 26,0% ih misli da je industrijska i turistička.

Slovenija se dakle izrazito percipira kao industrijsko područje. Ako zbrojimo sve odgovore u kojima se Slovenija spominje bilo kao čisto industrijska ili kao industrijska sa još nekim orijentacijama, onda takvi odgovori čine 87,0% slučajeva. Interesantno je napomenuti da na pitanje o tome kakva će Slovenija biti 2000. godine, dobivamo nešto manje onih koji smatraju da će ona biti dominantno industrijska — takvi odgovori čine 80,0%.

Evo kako su distribuirani odgovori na pitanja kakva je Slovenija danas a kakva će biti 2000. godine:

	Danas		2.000 godine	
	N	(%)	N	(%)
Pretežno poljoprivredna zemlja	51	(2,0)	70	(3,0)
Pretežno industrijska zemlja	482	(24,0)	315	(16,0)
Pretežno turistička zemlja	106	(5,0)	105	(5,0)
Industrijska i poljoprivredna zemlja	265	(13,0)	197	(10,0)
Industrijska i turistička zemlja	264	(13,0)	190	(9,0)

	Danas		2.000 godine	
	N	(%)	N	(%)
Poljoprivredna i turistička zemlja	30	(1,0)	42	(2,0)
Industrijska, turistička i poljoprivredna zemlja	745	(37,0)	889	(44,0)
Drugačija	4	(—)	6	(—)
Ne zna	66	(3,0)	198	(10,0)
Bez odgovora	1	(—)	2	(—)
Ukupno:	2.014	(100,0)	2.014	(100,0)

Ako pogledamo smjerove u kojima se zbivaju najznačajnije promjene, zapažamo povećanje broja onih koji smatraju da će Slovenija u 2000. godini biti i industrijska i poljoprivredna i turistička (od 37,0% na 44,0%), ali također i povećanje onih koji odbijaju dati »prognozu« (od 3,0% na 10,0%). Broj onih koji smatraju da će Slovenija biti samo industrijsko područje smanjio se od 24,0% na 16,0%. Prema tome globalan zaključak jest da se promjene predviđaju u smjeru određenog razučivanja strukture od čisto industrijske na mješovitu. Već i danas najveći broj ispitanika (37,0%) smatra da je Slovenija privredno diferencirana, a da će takva biti 2000. godine smatra ih 44,0%. Kakva je uloga poljoprivrede u tim percepcijama? Iako je vrlo malen broj onih koji Sloveniju smatraju pretežno poljoprivrednim područjem, dobiveni podaci ipak ne upućuju na zaključak da značaj poljoprivrede u Sloveniji treba opasti; oni govore upravo obratno — poljoprivreda će možda imati značajniju ulogu nego što je ima danas. Naime, ukupan total odgovora u kojima se Slovenija percipira »i kao poljoprivredno područje« u 2000. godini čak nešto raste (poljoprivreda se spominje kao karakteristika današnje Slovenije u 53% slučajeva, a kao karakteristika Slovenije u 2000. godini u 59,0% slučajeva).

U svojim su odgovorima najkonzistentniji oni koji već danas Sloveniju vide kao privredno diferenciranu (tj. industrijsku, turističku i poljoprivrednu): 77,0% naših ispitanika smatra da će ona takva biti već 2000. godine. Relativno su najmanje konzistentni oni koji danas smatraju da je Slovenija industrijska i turistička zemlja (39,0%). To je osobito interesantno za našu analizu, jer ti ispitanici predviđaju relativno najbrži razvoj poljoprivrede u odnosu na ostale grane. Nadalje, 43,0% onih koji danas smatraju da je Slovenija poljoprivredna i turistička zemlja, smatraju da će ona 2000. godine postati i industrijska. Značajnije pomake možemo vidjeti i u grupi onih koji smatraju da je Slovenija danas isključivo poljoprivredna: 2,1% njih smatra da će 2000. ona biti i industrijska, a 23,0% onih koji je danas smatraju samo industrijskom i poljoprivrednom, u 2000. godini je vide još i turističkom.

Ako pođemo od odgovora na pitanje kakva će Slovenija biti u 2000. godini također zapažamo promjene u mišljenjima naših ispitanika. Od onih koji Sloveniju u 2000. godini vide kao poljoprivrednu zemlju, 22,0% je danas percipira kao isključivo industrijsku, a 15,0% kao turističku te isto toliko kao industrijsku, turističku i poljoprivrednu. To je relativno nestabilna grupa odgovora, jer samo 25,0% onih koji smatraju da će Slovenija biti poljoprivredna u 2000. go-

Tabela 1

Procjene populacije o Sloveniji danas te kakva će biti 2.000 godine

Slovenija 2.000 godine	Slovenija je danas							U k u p n o			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	%	N
1	25,7 (35,3)	22,9 (3,3)	15,7 (10,4)	4,3 (1,1)	11,4 (3,0)	1,4 (3,3)	15,7 (1,5)	— (—)	2,9 (3,0)	100,0 (3,5)	70
2	1,3 (7,8)	65,1 (42,5)	2,5 (7,5)	13,7 (16,3)	5,7 (6,8)	1,3 (13,3)	9,8 (4,2)	— (—)	0,6 (3,0)	100,0 (15,7)	315
3	3,8 (7,8)	19,0 (4,1)	37,1 (36,8)	3,8 (1,5)	10,5 (4,2)	3,8 (13,3)	20,0 (2,8)	— (—)	1,9 (3,0)	100,0 (5,2)	105
4	5,6 (21,6)	36,5 (14,9)	3,0 (5,7)	45,2 (33,7)	5,6 (4,2)	— (—)	4,1 (1,1)	— (—)	— (—)	100,0 (9,8)	197
5	— (—)	19,5 (7,7)	4,7 (8,5)	11,6 (8,3)	47,9 (34,5)	— (—)	15,8 (4,0)	— (—)	0,5 (1,5)	100,0 (9,4)	190
6	9,5 (7,8)	7,1 (0,6)	14,3 (5,7)	7,1 (1,1)	11,9 (1,9)	16,7 (23,3)	33,3 (1,9)	— (—)	— (—)	100,0 (2,1)	42
7	0,3 (5,9)	11,7 (21,6)	2,0 (17,0)	7,1 (23,9)	11,8 (39,8)	1,5 (43,3)	65,2 (77,9)	0,2 (50,0)	0,1 (1,5)	100,0 (44,2)	889

8	— (—)	16,7 (0,2)	— (—)	16,7 (0,4)	50,3 (1,1)	— (—)	— (—)	— (—)	16,7 (1,5)	100,0 (0,3)	6
9	3,5 (13,7)	12,1 (5,0)	4,5 (8,5)	18,2 (13,6)	6,1 (4,5)	0,5 (3,3)	25,3 (6,7)	1,0 (50,0)	28,8 (86,4)	100,0 (9,8)	198
Ukupno: %	2,5	24,0	5,3	13,1	13,1	1,5	37,0	0,2	3,3	100,0	2.012
N	51	482	106	264	264	30	747	4	66		

1 — pretežno poljoprivredna zemlja

2 — pretežno industrijska zemlja

3 — pretežno turistička zemlja

4 — industrijska i poljoprivredna zemlja

5 — industrijska i turistička zemlja

6 — poljoprivredna i turistička zemlja

7 — industrijska, turistička i poljoprivredna zemlja

8 — drugo

9 — ne zna

dini misle da je ona isključivo poljoprivredna i danas. Naravno pri tome moramo uzeti u obzir da je broj ispitanika koji percipira Sloveniju kao pretežno poljoprivrednu vrlo malen (2,5% danas i 3,5% u 2000. godini, što u odgovoru ukupne populacije uopće nije značajno). Slična je situacija i s onima koji smatraju da će Slovenija biti poljoprivredna i turistička, a koji u 33,0% slučajeva smatraju da je ona danas i industrijska.

Rezimirajući dosadašnju analizu možemo konstatirati da relativno najveća grupa ispitanika (37,0%) vidi Sloveniju danas kao privredno diferenciranu — industrijska, poljoprivredna i turistička; — broj onih koji Sloveniju takvom vide u 2000. godini raste (44,0%). Značajnije se smanjuje samo broj onih koji Sloveniju vide samo kao industrijsku (od 24,0% na 16,0%), s 21,0% onih koji je danas vide samo kao industrijsku — smatraju da će ona 2000. godine biti i poljoprivredna i turistička zemlja.

Ako postavimo pitanje da li Slovenci smatraju da će značaj poljoprivrede opadati ili rasti, što je u ovom kontekstu najznačajnije pitanje viđenja budućnosti, onda zapažamo čak **porast onih koji smatraju da će poljoprivreda** (u bilo kojoj kombinaciji s drugim granama) **biti karakteristična za Sloveniju u 2000. godini** (dakle od 53,0% ispitanika koji poljoprivredu smatraju karakteristikom Slovenije danas, broj im se povećava na 59,0% u takvim prognozama za 2000. godinu. Ako i ne smatramo da je to značajni porast (6,0%), možemo ga ipak smatrati indikatorom da uloga poljoprivrede neće opadati u privrednoj strukturi Slovenije u idućih dvadesetak godina. Interesantno je napomenuti da se predviđa i porast značaja turizma, iako nešto manje nego poljoprivrede — od 56,0% na 60,0%. Najznačajnija se promjena zapaža u **smanjenju postotka onih koji smatraju industriju dominantnom i u 2000. godini** (od 87,0% na 79,0%). **Dakle, prema mišljenju Slovenaca Slovenija jest i ostatak će industrijska nacija ali će se ta dominacija industrije smanjiti i Slovenija će postati diferenciranija, s relativno značajnijim porastom ostalih sektora.**

Ove se percepcije odnose prvenstveno na konstatacije stanja te predviđanja budućnosti. Međutim, na pitanja kakva bi politika bila poželjna u Slovenaca, te čemu dati prednost — industriji ili poljoprivredi, dobili smo slijedeće odgovore:

	N	(%)
Industrija treba imati prednost pred poljoprivredom	147	(7,0)
Industriju i poljoprivredu razvijati pod jednakim uvjetima	1.016	(51,0)
Poljoprivredu pomagati više nego industriju	782	(39,0)
Ne zna	68	(3,0)
Bez odgovora	1	(0,0)
Ukupno:	2.014	(100,0)

Kao što vidimo, samo neznatan broj ispitanika smatra da prednost treba dati industriji; polovica ih smatra da treba jednako stimulirati oba sektora, a čak 39,0% ih misli da poljoprivredu treba stimulirati bolje nego industriju. Očito je da ispitanici i vrijednosno podupiru svoju percepciju o diferencijaciji privredne strukture, te naravno relativnoj deindustrijalizaciji, u smislu zalaganja za takve mje-

re ekonomske politike i postavljanja takvih ciljeva plana koji bi taj razvoj i stimulirali.

Pri tome moramo napomenuti da iako direktno ukrštanje podataka između odgovora na pitanje o stimulaciji i o socio-ekonomskim karakteristikama onih koji su te odgovore dali (tj. još nemamo podataka o tome da li poljoprivrednici značajnije zagovaraju razvoj poljoprivrede nego nepoljoprivrednici), očito je da se za stimuliranje poljoprivrede zalaže značajno velik broj ljudi koji nisu poljoprivrednici. Ako pogledamo strukturu uzorka vidimo da se samo 28,0% ispitanika ubraja u poljoprivrednike, dok je čak 39,0% ispitanika smatralo da poljoprivredu treba stimulirati više nego industriju.

Naravno ovakvu orijentaciju ka stimulaciji poljoprivrede možemo pripisati dvojakim uzrocima: s jedne strane ona može biti plod svjesne orijentacije ka diferencijaciji privredne strukture, osobito u svjetskoj perspektivi nestašice hrane, koja onda omogućava privrednu i političku samostalnost, tj. oslobađa sistem od elementarne ovisnosti o okolini u smislu uvoza hrane. Ako je ta hipoteza točna, ova orijentacija na poljoprivredu predstavlja s jedne strane odgovor na izazove globalnog tipa koji se postavljaju na suvremeno čovječanstvo te priklanjanje određenom svjetskom »pesimizmu« u smislu spasavanja u autarkičnosti (iako npr. autori knjige **Granica rasta** kao osnovnu svoju poruku navode da za globalna rješenja treba globalna suradnja). To bi bila upravo određena autarkizacija u odnosu na polet koji je vladao u Jugoslaviji — u smislu uklapanja u međunarodnu podjelu rada osobito nakon 1965. godine.

Možda je to i težnja za stimulacijom poljoprivrede pošto je populacija ispitanika svjesna da je Jugoslavija, kao i sve ostale socijalističke zemlje, naišla na znatne teškoće u adekvatnoj organizaciji i stimulaciji poljoprivredne proizvodnje. Međutim dok bi taj kompleks uzroka orijentaciji prema poljoprivrednoj proizvodnji mogli nazvati modernom orijentacijom, isto bi tako mogli pretpostaviti da je orijentacija na poljoprivredu relikv prošlosti, tj. vrijednosno-tradicionalne vezanosti uz zemlju još uvijek velikog dijela slovenske populacije. U tom slučaju ta orijentacija ne bi značila stimuliranje proizvodnje hrane (maksimalno u industrijskom smislu), već okretanje ka prošlosti u klasičnom smislu, odnosno bijeg od suvremene tehničke civilizacije.

Naravno i ovdje nemamo mogućnosti empirijskog razlučivanja otkuda ova relativno snažna orijentacija na poljoprivredu, tj. da li je posljedica modernog ili tradicionalnog vrijednosnog kompleksa. Ipak pomoću nekih indikatora možemo pokušati posredno zaključivati o tome. Na primjer pogledamo li što se smatra da najviše može pridonijeti povećanju poljoprivredne proizvodnje, onda vidimo da se broj onih koji smatraju da se određene **mjere moraju povoljno odraziti na poljoprivrednu proizvodnju to više povećava, što su te mjere usmjerenije na pomaganje individualnih poljoprivrednika nego na stimuliranje društvenog sektora poljoprivredne proizvodnje** (tabela 2).

Tabela 2

Da li bi određene mjere doprinijele ili bi kočile poljoprivrednu proizvodnju?

Mjere	Ometale bi		Ne bi utjecale		Doprinisile bi		Ne zna	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kada bismo društveni sektor još više podupirali od privatnog	465	23,0	357	18,0	788	39,0	403	20,0
Kada bismo poboljšali suradnju društvenog i privatnog sektora	9	0,0	72	4,0	1734	86,0	197	10,0
Kada bismo olakšali nabavku strojeva individualnim poljoprivrednicima	8	0,0	24	1,0	1916	95,0	65	3,0
Kada bismo smanjili poreze individualnim poljoprivrednicima	25	1,0	103	5,0	1728	86,0	157	8,0
Kada bismo izjednačili životne uvjete radnika i seljaka	15	1,0	72	4,0	1731	86,0	195	10,0
Kada bismo poljoprivrednom stanovništvu omogućili bolju naobrazbu	8	0,0	76	4,0	1814	90,0	115	6,0
Kada bismo smanjili uvoz hrane	91	4,0	138	7,0	1321	66,0	463	23,0
Kada bismo smanjili odlazak ljudi u gradove i industriju	31	1,0	112	6,0	1640	81,0	230	11,0
Drugo	2	0,0	3	0,0	62	3,0	1945	97,0

Promatramo li samo odgovore na prve tri alternative koje pokazuju poželjnost stimulacije društvenog sektora, te suradnje i stimulacije individualnog sektora, indikativno je da raste broj onih koji smatraju da je efektivnije pomagati individualni sektor. Naime, analiza pokazuje da samo 39,0% ispitanika smatra da je poželjnije podupiranje društvenog sektora, 86,% ih smatra da će dobre rezultate dati i stimulacija suradnje ovih dvaju sektora poljoprivrede, dok ih 95,0% smatra da će dobre rezultate dati stimuliranje individualnih poljoprivrednika; nadalje 23,0% smatra da bi podupiranje društvenog sektora više nego privatnog ometalo daljnji razvoj poljoprivrede, a gotovo niti jedan ispitanik ne smatra da bi njezinu razvoju smetalo podupiranje suradnje između privatnog i društvenog sektora ili pak stimulacija privatnog sektora.

Očito je da vlada povjerenje u rezultate podupiranja individualnih poljoprivrednika — u smislu povećanja poljoprivredne proizvodnje, dok takvog nepodijeljenog povjerenja očito nema u odnosu na društveni sektor.

Ako ovo povjerenje u privatni sektor povežemo sa vrijednosnim orijentacijama onda bismo mogli zaključiti da je viđenje značaja poljoprivrede prije posljedica tradicionalizma nego moderne vizije svijeta. Naravno pri tome ne smijemo smetnuti s uma i negativno iskustvo s kolektivizacijom koja u društvenoi svijesti vjerojatno još

ne može biti sasvim razlučena od suvremenog društvenog sektora baziranoga na samoupravnim društvenim odnosima. Vjerojatno je da ta »trauma« kolektivizacije djelomično pridonosi nepovjerenju u društveni sektor.

U daljnjoj analizi odgovora značajno da je najveći broj odgovora sa »ne znam« dobiven na alternativu »ako bismo smanjili uvoz hrane« (tabela 2). Iako čak 66% ispitanika smatra da bi ta mjera koristila povećanju poljoprivredne proizvodnje (dakle tu vlada mnogo veća sigurnost nego u mjeru znatnijeg pomaganja društvenog sektora), ipak čak 23% ne zna kako bi se ta mjera odrazila na poljoprivrednu proizvodnju. Vjerojatno ovako visok stupanj kolebanja treba s jedne strane pripisati vladajućoj orijentaciji na uklapanje u međunarodnu podjelu rada, koja eksplicitno dominira od 1965. godine, a s druge tradicionalnoj težnji ka autarkičnosti, očito pojačanoj upečatljivom činjenicom da nekada snažna poljoprivredna zemlja — kao što je Jugoslavija — danas uvozi hranu.

II.

Pokušajmo sada ući u nešto diferenciraniju analizu o eventualnim faktorima koji uvjetuju da pojedine socijalne grupe različito percipiraju uspješnost (a i poželjnost) pojedinih mjera u odnosu na poljoprivrednu proizvodnju.

Ako ispitivanu populaciju podijelimo po osnovnom izvoru prihoda njihovih domaćinstava (isključivo iz poljoprivrede, mješovito isključivo iz nepoljoprivrede), onda uočavamo da se odgovori međusobno značajno razlikuju. Ispitanici s osnovnim izvorom prihoda izvan poljoprivrede ipak su kao grupa mnogo sigurniji da bi znatnije podupiranje društvenog a ne privatnog sektora doprinijelo povećanju poljoprivredne proizvodnje (44,3%); međutim među ispitanicima kojima je isključivi izvor prihoda iz poljoprivrede, takvih je istomišljenika 20,2%. Tendencije su vrlo uočljive kako izvor prihoda domaćinstva djeluje na povećanje povjerenja u društveni sektor. Postotak onih koji smatraju da bi pomaganje društvenog sektora na račun privatnog ometalo povećanje proizvodnje hrane opada kako idemo od poljoprivrednih, preko mješovitih do isključivo nepoljoprivrednih domaćinstava (odnosi su 35,3% : 28,3% : 20,3%). U obrnutom smjeru raste i postotak onih koji smatraju da bi takva politika pogodovala povećanju proizvodnje hrane (20,2% : 28,3% : 44,3%). Očito je dakle da izvor prihoda domaćinstva naših ispitanika djeluje u onom smjeru kojega bismo i očekivali. Što su pojedinci više uključeni u društveni sektor (pošto ovdje nepoljoprivredne izvore prihoda možemo označiti kao kontakt sa društvenim sektorom) to smatraju da bi se njegovo stimuliranje povoljno odrazilo na povećanje proizvodnje hrane. Međutim, ne smijemo smetnuti s uma da čak i u onoj grupi koja ima prihode isključivo iz nepoljoprivredne djelatnosti, tek je manje od polovice ispitanika (44,3%) sigurno da mjere stimuliranja društvenog sektora moraju dati bolje rezultate; u toj grupi čak ih 20,3% smatra da bi takve mjere direktno ometale povećanje proizvodnje hrane.

Tabela 3

Da li bi jače podupiranje društvenog sektora doprinijelo razvoju ili bi kožilo poljoprivrednu proizvodnju

— prema izvoru dohotka

Izvor dohotka	Ometalo bi	Ne bi utjecalo	Doprinijelo bi	Ne zna	U k u p n o	
					%	N
Samo iz poljoprivrede	35,3	22,0	20,2	22,5	100,0	173
Iz nepoljoprivrednih djelatnosti i poljoprivrede	28,3	19,9	28,3	23,5	100,0	371
Samo iz nepoljoprivrednih djelatnosti	20,3	16,5	44,3	18,9	100,0	1463
Ukupno: %	23,1	17,6	39,3	20,0	100,0	
N	463	354	788	402		2007

Zaključno možemo reći da postoji tendencija relativno veće **podrške društvenom sektoru u poljoprivredi u onih ispitanika čiji je izvor prihoda manje vezan uz poljoprivredu; međutim niti u jednoj promatranoj grupi ta podrška nema apsolutnu većinu**. Relativno najveću podršku društveni sektor ima u grupi onih koji imaju izvor prihoda isključivo iz nepoljoprivrednih djelatnosti, dok najveći **relativni** otpor tom sektoru nalazimo u grupi onih koji imaju izvor prihoda isključivo u poljoprivredi.

Ako dalje diferenciramo poljoprivrednu populaciju s obzirom na vlastitu percepciju veličine svoga posjeda — tj. da li se ubrajaju među male, srednje ili krupne zemljoposjednike, onda dobivamo tendenciju koja nas može donekle iznenaditi ali i zabrinuti.

Tabela 4

Da li bi jače podupiranje društvenog sektora doprinijelo razvoju ili bi kožilo poljoprivrednu proizvodnju?

— prema veličini posjeda

Veličina posjeda	Ometalo bi	Ne bi utjecalo	Doprinijelo bi	Ne zna	U k u p n o	
					%	N
Ne bave se poljoprivredom	20,3	16,6	44,2	18,8	72,8	1.463
Sitni zemljoposjednici	25,2	19,7	29,6	25,5	15,6	314
Srednji zemljoposjednici	35,9	22,5	20,6	21,1	10,4	209
Krupni zemljoposjednici	56,5	17,4	17,4	8,7	1,1	23
Ukupno: %	23,1	17,7	39,2	20,0	100,0	
N	465	356	788	402		2.011

Kao što vidimo, sa percepcijom veličine vlastitog posjeda postoji određena tendencija opadanja povjerenja u stimulaciju društvenog sektora. Broj onih koji smatraju da bi stimuliranje društvenog sek-

tora na račun privatnog sektora ometalo povećanje proizvodnje hrane raste kako idemo od sitnih ka krupnim seljacima (25,2% : 35,9% : 56,5%), a konzekventno tome u istom smjeru opada broj onih koji smatraju da bi takva mjera pomogla (29,6% : 20,6% : 17,4%).

Ovaj rezultat zabrinjava utoliko što se očekivalo da su krupniji poljoprivrednici po prirodi stvari više okrenuti na suradnju s društvenim sektorom, ali je očito da to oni nisu. Jedan od uzročnika tome vjerojatno leži u negativnom iskustvu koje postoji u individualnih poljoprivrednika prema različitim oblicima kooperacija s društvenim sektorom. Iako nemamo neposrednih podataka o tome kakvo je iskustvo naših ispitanika s kooperacijom, ipak nas iznenađuje da postoji blaga tendencija (koja je u većini slučajeva ispod razine statističke značajnosti) ka tome da se oni koji imaju iskustva u nekim oblicima kooperacije u cjelini negativnije odnose prema stimuliranju društvenog sektora na račun privatnog od onih koji takvo iskustvo nemaju.⁶ Tako smo utvrdili da oni koji sudjeluju sa za drugom u uzgoju stoke i slično, čak u 40,4% slučajeva smatraju da bi favoriziranje društvenog sektora na račun privatnog ometalo povećanje proizvodnje hrane, dok u grupi onih koji ne sudjeluju u kooperaciji i uopće ne namjeravaju sudjelovati, u njoj takvo mišljenje ima samo 24,5% ispitanih. U svakom slučaju ono što analizom ostalih podataka možemo utvrditi jest **da iskustvo u kooperaciji ne djeluje tako da bi stavovi prema društvenom sektoru bili znatno pozitivniji od onih grupa koje takvo iskustvo nemaju.**

Analizirajući podatke možemo doći do vrlo interesantnog zaključka: da relativno najviše pojedinaca koji smatraju da bi stimuliranje društvenog sektora na račun privatnog doprinijelo povećanju poljoprivredne proizvodnje možemo naći ne u skupini onih koji sudjeluju u nekom obliku kooperacije, nego u skupini onih koji ne sudjeluju ali namjeravaju sudjelovati. (Pri tom moramo uzeti u obzir da je ta skupina u apsolutnim brojevima svakako daleko najmanje zastupljena u ispitivanoj populaciji.)

Tabela 5

Da li bi jače podupiranje društvenog sektora doprinijelo razvoju ili bi kočilo poljoprivrednu proizvodnju?

— prema kooperaciji

Kooperacija	Ometalo bi	Ne bi utjecalo	Doprinijelo bi	Ne zna	U k u p n o	
					%	N
Ne kooperira i ne namjerava	24,5	20,2	25,8	29,4	60,4	326
Ne kooperira ali namjerava	33,3	14,3	28,6	23,8	3,9	21
Kooperira	40,4	22,3	24,4	13,0	35,7	193
Ukupno: %	30,6	20,7	25,4	23,3	100,0	
N	165	112	137	126		540

6) Budući da nemamo kompleksnije kauzalne analize ne možemo reći da li je to posljedica toga što su oni koji kooperiraju »krupniji« od onih koji ne kooperiraju; da li je to dakle sam faktor veličine, a ne iskustva koji djeluje na negativnije opredeljenje prema društvenom sektoru.

Kao zaključak možemo reći da ne postoje statistički značajne razlike između kooperacije i učestalijeg viđenja koristi od intenzivnijeg stimuliranja društvenog na račun privatnog sektora. Ako bismo tražili ipak neke tendencije, onda bi one išle prije u smjeru negativnog djelovanja: oni koji imaju iskustvo skloniji su zagovarati stimulaciju individualnih poljoprivrednika, dok oni koji tek žele uspostaviti kooperaciju čak pozitivnije gledaju na širenje društvenog sektora. (Naravno ovo ne vrijedi za članove zadruga koji direktno znaju da stimulacija društvenog sektora znači i njihovo stimuliranje.)

Pitanju stimulacije društvenog na račun privatnog sektora posvetili smo veću pažnju jer je ono očito najizrazitije podijelilo ispitivanu populaciju. To je ujedno jedina od ponuđenih mjera za koju manje od polovice ispitivanih smatra da bi doprinijela povećanju poljoprivredne proizvodnje, a isto tako i jedina mjera protiv koje se značajni broj ljudi opredjeljuje direktno (tabela 2). Sve ostale mjere prihvaćaju se kao korisne za povećanje te proizvodnje, pa se kao takvo i percipira poboljšanje suradnje između društvenog i privatnog sektora te stimulacija individualnih poljoprivrednika.

* * *

Ako bismo željeli rezimirati i naše rezultate dovesti u vezu s prognoziranjem potencijalnog prostora koji se otvara za konfliktna područja u sferama realizacije plana i ekonomske politike u odnosu na poljoprivredu, mogli bismo reći slijedeće: **sve mjere koje idu ka poboljšanju suradnje između društvenog i privatnog sektora u poljoprivredi, kao i one koje izrazito pogoduju individualnom sektoru naići će na nepodijeljenu podršku i onih na koje se te mjere direktno odnose** (dakle poljoprivrednog stanovništva), ali i **stanovništva koje nije angažirano u poljoprivredi. Kolebanje u jednodušnosti pa prema tome i potencijalne otpore moglo bi se očekivati tek za one mjere koje bi direktno stimulirale društveni sektor na račun individualnoga.** Pri tome bi taj otpor bio izrazitiji u poljoprivredne populacije nego u nepoljoprivredne, koja je sklonija podršci takvim mjerama. Istovremeno ne možemo reći da je podrška mjerama koje stimuliraju suradnju, kao i individualne poljoprivrednike, jača u poljoprivrednog stanovništva, jer je ona jednako značajna u svih promatраних grupa.

Value Orientations and Policy in Relationship to Agricultural Production

Summary

The subject of this study is determined by the answer to the question, how the value system is connected to and in which way it influences the social subsystem connected to agricultural production. The author puts into the centre of his analysis the objects of the plan, i.e. that part of the plan which is related to agriculture, in order to establish in which degree the realization of this plan is in accordance with the value orientations of the population towards objects of agricultural development. In this way it is, namely, possible to establish the potential area of conflicts. The investigations serving as basis for that analysis were carried out in 1975 in SR Slovenia under a wider project titled »Values and planning of social development«. The representative sample of Slovenian population included 2,014 of tested persons. The asked questions were among other things to answer the following: 1. value orientations relevant for basical orientation in agricultural production (and namely according to which professions the tested persons belonged to), 2. are there any individual directions conditioning the occurrence of various value orientations, and 3. the dependence between attitudes indication to the existence of consistent forms which are to be defined as »latent values«.

The conducted analysis proved that in the opinion of the tested persons there were going to be such changes in the Slovenian economy before the year 2000, which were to make SR Slovenia an industrial, tourist and agricultural republic. It will thus become a republic with a highly differentiated economy, the

Ценностные ориентации и политика по отношению к сельскохозяйственному производству

Резюме

Содержание настоящего труда определили ответы на вопрос о связи ценностной системы и видах ее воздействия на ту общественную подсистему которая связана с сельскохозяйственным производством. Отдельное внимание автор уделил целям планирования т. е. анализу той части планирования касающейся сельского хозяйства, пытаюсь таким образом определить в какой степени реализация этого планирования в соответствии с ценностными ориентациями населения по отношению к целям развития сельского хозяйства. Это дает возможность определить потенциальное поле конфликтов.

Исследование, которое послужило основой для этого анализа проведено в 1975 г. в СР Словении в рамках более значительного проекта »Ценности и планирование общественного развития«. Типичным образцом словенского населения охвачено 2.014 опрошенных. При обследовании поставлены многочисленные вопросы в том числе и вопросы о: 1) ценностных ориентациях связанных с основной ориентацией в сельскохозяйственном производстве, 2) возможности существования некоторых индивидуальных факторов действующих на появление различных ценностных ориентаций и 3) корреляция в позициях указывающая на наличие устойчивых образцов которые можно назвать »скрытыми ценностями«.

Проведенный анализ показал, что большинство опрошенных прогнозирует в хозяйстве СР Словении резкие изменения до 2000 г. которые трансформируют СР Словению в промышленную, туристическую и сельскохозяйственную область. Итак, Словения станет республикой с высокоразвитым хозяйством и низкой долей

agriculture having, however, a participation in the total economy. It is, however, significant that the number of those thinking that in the year 2000 Slovenia will predominantly be an agricultural country is increasing in relation to the number of those having such an opinion about the present situation (70 persons in relation to 51).

The analysis further shows that the opinion of the majority of tested persons (510 percent) about the policy, which would be desirable and whether preference should be given to the development of industry or agriculture, is that similar conditions should be procured for the development of industry and agriculture, while even 39.0 percent think that agriculture should receive more support than industry. It has even been established that a large number of tested persons favours the introduction of specific measures stimulating the development of agriculture, including also measures for helping the individual agricultural sector. Attitudes towards supporting the development of social sector are more spread among those persons whose source of income depends less upon agriculture. However, the opinion about the priority of investment into the development of social sector does not dominate in any of the tested control groups. The social sector has the strongest support in the group of deagrarianized persons, and the relatively most fierce resistance in the group of exclusive farmers.

The author concludes that according to his analysis it is obvious, that all measures directed towards the improvement of cooperation between the social and private sectors in agriculture, as well as those measures expressively favouring the individual sector, will meet with the

участия сельского хозяйства в общем производстве; однако значительным является факт говорящий о том, что число опрошенных прогнозирующих трансформацию СР Словении в 2000 г. в преимущественно сельскохозяйственную область повышается по отношению к тем лицам, которые считают, что эта область и ныне является преимущественно сельскохозяйственным районом (70 опрошенных против 51).

Анализ дальше показал отношение к желаемой политике т. е. о предпочитаемом процессе развития — росте промышленности или сельского хозяйства, большинство опрошенных (51,0%) своими ответами указали на потребность обеспечения полностью соответствующих условий для развития промышленности и сельского хозяйства, а 39,0% опрошенных на первое место поставили сельское хозяйство и считают целесообразным стимулировать эту деятельность. Оказалось, что доля анкетирруемых считающих целесообразным предпринять определенные мероприятия как «стимул» для развития сельского хозяйства увеличивается, поскольку речь идет о мероприятиях и поддержке индивидуального сектора сельского хозяйства. Лица у которых доходы реализованы в меньшей степени в рамках сельского хозяйства, большое значение придают стимулированию общественного сектора и их позиции самые распространенные. Обследованные лица сгруппированы по их профессиональным занятиям и ни в одной группе опрошенных не занимает доминирующее место стимулирование общественного сектора: общественный сектор сильно поддерживают лица занятые в этой сфере деятельности, тогда как самое сильное сопротивление общественному сектору наблюдается в группе «чистых» сельскохозяйственных работников.

По данным анализа автор заключает, что все мероприятия в связи с укреплением сотрудничества между общественным и частным сектором, также мероприятия стимулирующие в первую очередь индивидуальный сектор будут встречены весьма положительно и с большой

support of agricultural as well as non-agricultural population. Oscillations are present only when measures, which would directly stimulate the social sector in favour of the individual sector of agriculture, are in question.

заинтересованностью сельскохозяйственного и несельскохозяйственного населения. Колебания наблюдаются лишь в случаях когда речь идет о мероприятиях которые бы непосредственно стимулировали общественный сектор за счет индивидуального сектора сельского хозяйства. ●